

รายงานผลงานเรื่องเติมการทดลองที่สิ้นสุด

- ชุดโครงการวิจัย : วิจัยและพัฒนาเห็ด
- โครงการวิจัย : โครงการวิจัยและพัฒนาเห็ดเศรษฐกิจสายพันธุ์ใหม่
- กิจกรรม : เห็ดร่าแห
- ชื่อการทดลอง (ภาษาไทย) : รวบรวม ศึกษา และประเมินการใช้ประโยชน์เห็ดร่าแห
(*Dictyophora* spp.) ในภาคกลาง
- ชื่อการทดลอง (ภาษาอังกฤษ) : Collect and Some Physiological aspects and Suitable Assessment of *Dictyophora* spp. for cultivation in centre of Thailand
- คณะผู้ดำเนินงาน
- หัวหน้าการทดลอง : นางสาวราพร ไชยมา สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ
- ผู้ร่วมงาน : นายอนุสรณ์ วัฒนกุล สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ
: นางปิยะดา ป้องกันภัย สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ

บทคัดย่อ

รวบรวมและเก็บตัวอย่างสายพันธุ์เห็ดร่าแห ที่บริโภคได้จากธรรมชาติในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย คือสายพันธุ์ DOA DIC 001: *Dictyophora duplicata* (อ.บางพระ จ.ชลบุรี) DOA DIC 002: *D. duplicata* (อาคารปฏิบัติการสำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ กรมวิชาการเกษตร จ. กรุงเทพฯ) DOA DIC 003: *D. indusiata* (สายพันธุ์การค้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีน) และ สายพันธุ์ DOA DIC 004: *D. duplicata* (วงเวียนพระราม 5 จ.กรุงเทพฯ) ตามลำดับ การศึกษาการเจริญของเส้นใยบนอาหารวุ้น 6 ชนิด พบว่า การเจริญของเส้นใยเจริญได้ดีที่สุดบนอาหารวุ้น PDA รองลงมาได้แก่ PDPYA GPA MEA PGPA และ CMA ตามลำดับ ผลศึกษาการผลิตเชื้อขยายอาหาร 5 สูตร พบว่า เชื้อเห็ดร่าแหเจริญได้ดีที่สุดในอาหาร สูตรที่ 5 (ซีฟ้าย+ไบไฟ+ดีเกลือ+รำ+น้ำตาล) รองลงมาเป็นสูตรที่ 4 (ซีฟ้าย+รำ+ไบไฟ) โดยเจริญเต็มถุง ภายใน 35 วัน และ 55 วัน ตามลำดับ ผลศึกษาการเกิดดอกบนเพาะบนวัสดุ

เพาะในตะกร้าพลาสติก ซึ่งประกอบด้วย ฟางข้าว + ใบไม้ + รำ + ยูเรีย + แอมโมเนียมซัลเฟต + ยิปซัม + ปูนขาว (อัตราส่วน 7 : 2 : 0.5 : 0.1 : 0.1 : 0.2 : 0.1) ที่ผ่านการพลาสเจอไรซ์ โดยเพาะในระบบตะกร้าพลาสติกปริมาณ 5 กิโลกรัมต่อตะกร้า พบว่า เส้นใยเห็ดเจริญเต็มผิวหน้าวัสดุเพาะภายใน 35 วัน และหลังจากคลุมผิวหน้าเชื้อเห็ดด้วยดินขุยไม้ เห็ดเริ่มสร้างตุ่มดอก ระยะไข่เป็นเวลา 31 วันและเก็บผลผลิตได้ภายใน 45 วัน เห็ดที่ได้มีลักษณะดอกสมบูรณ์สวยงามตามการผลิตในต่างประเทศ ผลผลิตเฉลี่ย 28.99 กรัม/ดอก

คำสำคัญ : เห็ดร่างแห การเจริญของเส้นใย เชื้อขยาย ผลผลิต

คำนำ

เห็ดร่างแห หรือเห็ดเยื่อไผ่ มีชื่อสามัญว่า Bamboo mushroom, Veiled lady, Stinkhorn mushroom หรือ Basket stinkhorn จัดอยู่ในสกุล Dictyophora วงศ์ Phallaceae ประเทศจีนถือเป็นแหล่งกำเนิดในการเพาะเลี้ยงเห็ดชนิดนี้ และเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีการเพาะเลี้ยงเห็ดนี้ ซึ่งสายพันธุ์ที่มีการเพาะเลี้ยงออกจำหน่ายของจีนมี 2 สายพันธุ์คือ *D. indusiata* Fisch และ *D. echinvolvata* Zang จีนได้มีการคัดเลือกสายพันธุ์มาเป็นเวลามากกว่า 50 ปี และมีเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงที่ก้าวหน้ามาก ขณะที่หลายประเทศพยายามที่จะพัฒนาการเพาะเลี้ยงเห็ดชนิดนี้ เนื่องจากมีราคาสูงมาก ราคาในท้องตลาดขาย กิโลกรัมละ 3,000-5,000 บาท (นิรนาม, 2551) สำหรับประเทศไทยมีรายงานพบเห็ดร่างแหถึง 5 ชนิดคือ เห็ดร่างแหกระโปรงยาวสีขาว (*D. indusiata* Fisch.) เห็ดร่างแหกระโปรงสั้นสีขาว (*D. duplicate* Fisch.) เห็ดร่างแหกระโปรงสีส้ม (*D. multicolor* (Berk) Broome var. *lacticolor* Reid) เห็ดร่างแหกระโปรงสีแดง (*D. rubrovolvata* Zang) เห็ดร่างแหกระโปรงสีเหลือง (*D. multicolor* Fisch.) ตำรายาจีนกล่าวไว้ว่า ส่วนบนสุดของเห็ดเยื่อไผ่ สามารถนำไปผลิตเป็นยาบำรุงเพศของม้าได้ ช่วยให้ม้าผสมพันธุ์ได้ดีขึ้น (จิราวรรณ, 2549) สำหรับตำรายาที่ใช้ในคนตามตำรายาจีนมีการใช้เห็ดชนิดนี้เป็นยาบำรุงร่างกายเมื่อร่างกายอ่อนแอ หรือมีอาการอ่อนเพลียเนื่องจากท้องเดิน รักษาโรคความดันโลหิตสูง และปัญหาเนื้อเยื่อมีไขมันมาก ตับอักเสบ โรคที่เกี่ยวข้องกับไต ตา ปอด และเป็นหวัด นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มในการรักษาอาการอักเสบของลำไส้ ลดความดันโลหิต ลดโคเลสเตอรอล ใช้ลดความอ้วน เป็นอาหารสุขภาพ (Chang และ Miles, 2004) ใช้เป็นตัวป้องกันการการสูญเสียของอาหารต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จากความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้มีการวิจัยเห็ดชนิดนี้ในเชิงลึกพบว่า เห็ดชนิดนี้มีคุณค่าทางอาหารค่อนข้างสูง มีโปรตีน 15-18% โดยเฉพาะน้ำตาล

ที่สำคัญเช่น mannitol 90.89 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักตัวอย่างแห้ง 1 กรัม และมีกรดอะมิโนถึง 16 ชนิด อีกทั้งมีไรโบเฟลวินหรือวิตามินบี 12 ค่อนข้างสูง จากการสกัดสารจากเห็ดร่างแหพบสารที่สำคัญ 2 ชนิด คือ โพลีแซคคาไรด์ และ ไดโอไทโอโพริน เอและบี ซึ่งเป็นสารที่พบยากมากในสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ได้มีการทดสอบคุณสมบัติของสารไดโอไทโอโพริน เอและบี ทางเภสัชวิทยาพบว่าสารกลุ่มนี้เป็นตัวช่วยในการปกป้องระบบประสาทไม่ให้ถูกทำลายจากสารพิษ นอกจากนี้ยังพบว่า สารสกัดจากเห็ดร่างแห มีผลต่อการต้านการอักเสบ และต่อต้านการเกิดเนื้องอก อีกด้วย (Hobbs, 1995; Wasser, 2002) การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมสายพันธุ์ของเห็ดร่างแหที่พบในธรรมชาติ นำมาจำแนกและพิสูจน์ชนิดเห็ดว่าเป็นเห็ดชนิดที่กินได้ ไม่เป็นพิษ ศึกษาการเจริญของเส้นใยในอาหารที่เหมาะสม ตลอดจนศึกษาวิจัยหาวิธีการเพาะ และวัสดุเพาะที่เหมาะสมกับเห็ดชนิดนั้น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเพาะเห็ดชนิดนี้ในเชิงพาณิชย์ต่อไป และยังเป็นการอนุรักษ์สายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตได้ด้วยเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณสุข สังคม และประเทศชาติ หรือนำมาใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต ได้นำข้อมูลที่ได้นั้นมาปรับปรุงลักษณะพื้นฐานทางนิเวศวิทยาของการเจริญของดอกเห็ดนั้น ๆ และเป็นตัวอย่างการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์เห็ดต่อไปในอนาคต

วิธีดำเนินการ

1. รวบรวมและเก็บตัวอย่างสายพันธุ์เห็ดร่างแห ที่สามารถบริโภคได้จากธรรมชาติในเขตภาคกลางของประเทศไทย

เก็บรวบรวมตัวอย่างเห็ดร่างแหในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย โดยจดบันทึกลักษณะต่าง ๆ เช่น สถานที่เก็บ วันที่เก็บ วัสดุที่เห็ดนั้นขึ้นอยู่ ลักษณะการขึ้น จากนั้นนำตัวอย่างเห็ดที่เก็บรวบรวมได้มาศึกษารายละเอียดต่าง ๆ หมวกเห็ด ทำการวัดขนาด ดูรูปร่างของหมวกเห็ด สี ลักษณะผิวของหมวกเห็ด ก้านดอก สี ขนาด ลักษณะผิวของก้านดอก และทำการผ่าดูเนื้อเยื่อภายใน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลต่อไป

2. การศึกษาลักษณะทางจุลทรรศน์วิทยา

ตัด หรือแยกเนื้อเยื่อ บริเวณส่วนครีปโดยใช้มีดผ่าตัด เข็มเขี่ย และปากคีบปลายแหลมวางชิ้นเนื้อเยื่อในหยด lactophenol บนแผ่นสไลด์แล้วปิดด้วยแผ่นปิดสไลด์ กดเบา ๆ ทำสไลด์กึ่งถาวร โดยการทาขอบด้วยน้ำยาทาเล็บอย่างใสจากนั้นนำสไลด์ที่ได้มาโดยตรวจดูภายใต้กล้องจุลทรรศน์ (compound microscope) เพื่อทำการศึกษาลักษณะต่าง ๆ เช่น สปอร์ ศึกษาลักษณะสี ของลักษณะผิวของสปอร์ ขนาด รูปร่าง เป็นต้น เบลี

เดียม (basidium) ทำการวัดขนาด และขนาดของ basidium, cystidium และ basidiospore อื่น ๆ บันทึก
ข้อมูลและจัดทำฐานข้อมูล

3. ศึกษาลักษณะทางสรีรวิทยาของร่าแห

3.1 การเจริญของเส้นใยเห็ดร่าแห DOA Dic 1 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด

วางแผนการทดลองแบบ CRD มี 6 กรรมวิธี 4 ซ้ำ อาหารที่ใช้ทดสอบมีดังนี้ 1) CMA 2) GPA 3) MEA 4) PDA 5) PDPYA 6) PGPA โดยเลี้ยงเส้นใยเห็ดร่าแห DOA Dic 1 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด บ่มเลี้ยงที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 15 วัน
เปรียบเทียบการเจริญของเส้นใยเห็ดในแนวระดับ (linear growth rate) โดยวัดความกว้างของโคโลนี และประเมินความ
หนาแน่นของเส้นใยโดยสายตา

3.2 การเจริญของเส้นใยเห็ดร่าแห DOA Dic 2 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด

กรรมวิธีเช่นเดียวกันในการทดลอง 3.1

3.3 การเจริญของเส้นใยเห็ดร่าแห DOA Dic 3 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด

กรรมวิธีเช่นเดียวกันในการทดลอง 3.1

3.4 การเจริญของเส้นใยเห็ดร่าแห DOA Dic 4 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด

กรรมวิธีเช่นเดียวกันในการทดลอง 3.1

4. ศึกษาการเจริญของเส้นใยและการผลิตเชื้อขยาย (spawn)

วางแผนการทดลองแบบ CRD มี 5 กรรมวิธี (สูตร) แต่ละสูตรมี 4 ซ้ำ ๆ ละ 3 ซ้าย่อย ได้แก่

สูตรที่ 1 ข้าวฟ่าง 100% (กรรมวิธีเปรียบเทียบ)

สูตรที่ 2 ข้าวฟ่าง 94% + น้ำตาล 4% + เปปโตน 2%

สูตรที่ 3 ซีลี้อยไม้ไผ่ 91% + รำ 5% + ยิปซั่ม 2% + น้ำตาล 2%

สูตรที่ 4 ซีลี้อยไม้ยางพารา 60% + ใบไม้ 35% + รำ 5%

สูตรที่ 5 ซีฝ้าย 60% + ใบไม้ 34% + ดิเกลื้อ 2% + รำ 2% + น้ำตาล 2%

ในกรรมวิธีที่ 1 และ 2 (สูตร 1 และ 2) ทำการแช่ข้าวฟ่าง ที่ผ่านการล้างน้ำให้สะอาด ทิ้งไว้ 1 คืน นำข้าวฟ่างและข้าวสาลีที่ผ่านการแช่น้ำแล้ว มาต้มในน้ำเดือด ประมาณ 15 นาที ทิ้งให้สะเด็ดน้ำ ผึ่งลมให้เย็น ผสมด้วยสูตรต่างๆ บรรจุใส่ขวด นำไปนึ่งฆ่าเชื้อที่ความดันไอ 15 ปอนด์ ต่อ ตารางนิ้ว อุณหภูมิ 121°C เป็นเวลา 30 นาที ตั้งทิ้งไว้ให้เย็นจึงเขี่ยเชื้อเห็ดที่เลี้ยงไว้ในอาหารวุ้น PDA จากนั้นนำไปบ่มเลี้ยงในอุณหภูมิห้อง บันทึกผลระยะเวลาที่เชื้อเห็ดเจริญเต็มวัสดุ ส่วนกรรมวิธีที่ 3, 4 และ 5 นำวัสดุแต่ละสูตรผสมให้เข้ากัน ใส่น้ำทำให้มีความชื้นประมาณ 65 % บรรจุถุงพลาสติกทนร้อนขนาด 7 x 12 นิ้ว ถุงละ 500 กรัม อัดวัสดุให้แน่นพอสมควร ใส่คอพลาสติกและอุดด้วยจุกสำลี นำไปนึ่งฆ่าเชื้อที่ความดันไอ 15 ปอนด์ ต่อ ตารางนิ้ว อุณหภูมิ 121 °C เป็นเวลา 3 ชม. ตั้งทิ้งไว้ให้เย็นจึงเขี่ยเชื้อเห็ดที่เลี้ยงไว้ในอาหารวุ้น PDA จากนั้นนำไปบ่มเลี้ยงในอุณหภูมิห้อง บันทึกผลระยะเวลาที่เชื้อเห็ดเจริญเต็มวัสดุ

5. ศึกษาการเจริญของเส้นใยและการเกิดดอกบนวัสดุเพาะในตะกร้าพลาสติก

วางแผนการทดลองแบบ CRD มี 3 กรรมวิธี 5 ซ้ำ วัสดุที่ใช้เพาะมีส่วนประกอบดังนี้

สูตรที่ 1 ฟางข้าวสับ + รำละเอียด + ปูนขาว อัตราส่วน 100:5:2 (โดยน้ำหนัก)

สูตรที่ 2 ฟางข้าวสับ + รำละเอียด + ปูนขาว + ยูเรีย อัตราส่วน 100:5:2:2 (โดยน้ำหนัก)

สูตรที่ 3 ฟางข้าวสับ + รำละเอียด + ปูนขาว + ยูเรีย + ยิปซั่ม อัตราส่วน 100:5:2:2:1 (โดยน้ำหนัก) ศึกษาการเพาะเห็ดสร้างแห่โดยทำการทดลองในตะกร้าพลาสติก เชื้อที่ใช้เพาะ (spawn) เป็นเชื้อที่เตรียมได้จากข้อ 4 โดยนำวัสดุแต่ละสูตรผสมให้เข้ากัน หมักนานเป็นเวลา 7 วัน กลับกองทุก 3 วัน บรรจุในตะกร้าพลาสติกทนร้อน ตะกร้าละ 5 กิโลกรัม อัดวัสดุให้แน่นพอสมควร นำไปนึ่งฆ่าเชื้อ เป็นเวลา 3 ชม. ตั้งทิ้งไว้ให้เย็นจึงหว่านเชื้อที่เลี้ยงไว้ลงไป คลุมผิวหน้าด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์รักษาความชื้น บันทึกระยะเวลาที่เชื้อเห็ดเจริญเต็มผิวหน้าวัสดุเพาะ จากนั้นนำกระดาษออก คลุมผิวหน้าด้วยดินขุยไผ่ผสมปูนขาว และให้ความชื้นสัมพัทธ์ 80 - 90% รอจนกระทั่งเห็ดออกดอก

5. บันทึกข้อมูลเข้าฐานข้อมูลเห็ดในศูนย์รวบรวมเชื้อพันธุ์เห็ดแห่งประเทศไทย

ระยะเวลาทำการทดลอง เริ่มต้น 2554 – สิ้นสุด 2555

สถานที่ทำการทดลอง กลุ่มวิจัยและพัฒนาเห็ด สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ กรมวิชาการเกษตร

ผลการทดลองและวิจารณ์

1. รวบรวมและเก็บตัวอย่างสายพันธุ์เห็ดร่าแห ที่สามารถบริโภคได้จากธรรมชาติในเขตภาคกลางของประเทศไทย

การรวบรวมและเก็บตัวอย่างสายพันธุ์เห็ดร่าแห ที่สามารถบริโภคได้จากธรรมชาติในพื้นที่ภาคกลาง โดยสามารถรวบรวมตัวอย่างสายพันธุ์เห็ดร่าแหได้ทั้งสิ้น 4 สายพันธุ์ ซึ่งให้ รหัสประจำสายพันธุ์เป็น DOA DIC 001, DOA DIC 002, DOA DIC 003 ตามลำดับ โดยจัดบันทึกลักษณะต่าง ๆ เช่น สถานที่เก็บ วันที่เก็บ วัสดุที่เห็ดนั้นขึ้นอยู่ ลักษณะการขึ้นในเบื้องต้น และบันทึกภาพ

1. DOA DIC 001 (รูปที่ 1A) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dictyophora duplicata* (Bosc) Fisch.
ชื่อสามัญ เห็ดร่าแหกระโปรงสั้นสีขาว, เห็ดดางแห, เห็ดเยื่อไผ่

วัสดุที่ขึ้น บนพื้นดินบริเวณโคนต้นไม้ในช่วงฤดูฝน

แหล่งที่พบ (วัน/เดือน/ปี) อำเภอ บางพระ จ.ชลบุรี (28 ต.ค. 2553) การใช้ประโยชน์/โทษ รับประทานได้

ลักษณะทางสัณฐานวิทยา ระยะเริ่มแรก คือ **ระยะไข่** (egg stage) รูปร่างคล้ายไข่ไก่ แต่มีขนาดเล็กกว่า (2.0x2.5 เซนติเมตร) เปลือกผิวมีสีเทา มีรอยแตกกระจายทั่วไป ด้านบนจะปริและเปิดออกเมื่อโตเต็มที่ โดยส่วนหมวกจะโผล่ขึ้นมาก่อนเป็นอันดับแรก พร้อมก้าน (stipe) กระโปรง (indusium) และ volva และมีส่วนของราก (rhizomorphs) สำหรับยึดติดกับผิวดิน **หมวกดอก** (cap) : รูปร่างคล้ายหมวกขนาดเล็ก ขนาดประมาณ 2.0 เซนติเมตร บริเวณผิวหมวกประกอบด้วย hymenium เป็นที่สร้างสปอร์ทำให้มีสีน้ำตาลปนเขียว เมื่อมีความชื้นจะมีการดูดซับน้ำ กลายเป็นเมือกเหนียว ซึ่งมีการสร้างสปอร์จำนวนมากในบริเวณนี้ และมีกลิ่นค่อนข้างแรง **ก้านดอก** (stipe) : มีสีขาว รูปร่างทรงกระบอก ผิวก้านกลวงคล้ายฟองน้ำ บริเวณโคนจะหนากว่าส่วนบน ก้านดอกเห็ดมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.0-3.0 เซนติเมตร ยาว 7-10 เซนติเมตร ส่วนก้านดอกนี้จะเป็นหลักสำหรับนำมารับประทาน **กระโปรง** (indusium) : ส่วนนี้เป็นลักษณะเด่นของเห็ดในสกุลนี้จึงใช้เป็นคุณลักษณะสำหรับการจำแนกเห็ดในสกุล *Dictyophora* spp. เมื่อโตเต็มที่จะมีการปล่อยกระโปรงลงมาจากบริเวณส่วนหมวก ซึ่งดูคล้ายผู้หญิงสวมกระโปรง (Veiled Lady) มีความยาว 1 ใน 3 ของก้าน (3-4 เซนติเมตร) มีสีขาว ประกอบด้วยรูเล็ก สานกันเป็นตาข่าย บางคล้ายฟองน้ำ ลักษณะเช่นเดียวกับก้านดอก **volva** : ส่วนนี้ทำหน้าที่รองรับก้านดอกและห่อหุ้มดอกเห็ดเมื่อยังอ่อน (ระยะไข่) นั่นคือส่วนผิวเปลือกนั่นเองเมื่อผ่าออกจะพบชั้นวุ้นหนาภายใน

2. DOA DIC 002 (รูปที่ 1B) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dictyophora duplicata* (Bosc) Fisch.

ชื่อสามัญ เห็ดร่างแหกระโปรงสั้นสีขาว, เห็ดดาวแห, เห็ดเยื่อไผ่

วัสดุที่ขึ้น บริเวณโคนต้นปาล์ม (ถุงเพาะ) ในช่วงฤดูฝน

แหล่งที่พบ (วัน/เดือน/ปี) เขตบางเขน จ. กรุงเทพมหานคร (21 พ.ค. 2553)

การใช้ประโยชน์/โทษ รับประทานได้

ลักษณะทางสัณฐานวิทยา **ระยะไข่** รูปร่างคล้ายไข่ไก่ มีขนาด 2.5x3.5 เซนติเมตร เปลือกผิวมีสีเทาปนขาว มีรอยแตกกระจายทั่วไป ด้านบนจะเปิดออกเมื่อโตเต็มที่ โดยส่วนหมวกจะโผล่ขึ้นมาก่อนเป็นอันดับแรก พร้อมก้านกระโปรง และ volva และมีส่วนของราก สำหรับยึดติดกับผิวดิน **หมวกดอก** : รูปร่างคล้ายหมวกขนาดเล็ก ขนาดประมาณ 2.0 เซนติเมตร หมวกเห็ดด้านบนมีลักษณะคล้ายรวงผึ้ง และเป็นเมือกเหนียว สร้างสปอร์มีสีน้ำตาล **ก้านดอก** : มีสีขาว รูปร่างทรงกระบอก ผิวก้านกลวงคล้ายฟองน้ำ บริเวณโคนจะหนากว่าส่วนบน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.0-2.5 และ ยาว 12-13 เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนก้านดอกนี้จะเป็นหลักสำหรับนำมารับประทาน **กระโปรง** : มีความยาว 3.8-5.0 เซนติเมตร มีสีขาว ประกอบด้วยรูเล็ก สานกันเป็นตาข่าย บางคล้ายฟองน้ำ ลักษณะเช่นเดียวกับก้านดอก **volva** : ส่วนนี้ทำหน้าที่รองรับก้านดอกและห่อหุ้มดอกเห็ดเมื่อยังอ่อน (ระยะไข่) นั่นคือส่วนผิวเปลือกนั่นเอง

3. DOA DIC 003 (รูปที่ 1C) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dictyophora indusiata* (Vent. Ex Pers.)

ชื่อสามัญ เห็ดร่างแหกระโปรงยาวสีขาว, เห็ดเยื่อไผ่

แหล่งที่พบ (วัน/เดือน/ปี) สายพันธุ์การค้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีน (12 พ.ย. 2553)

การใช้ประโยชน์/โทษ รับประทานได้

ลักษณะทางสัณฐานวิทยา ระยะเริ่มแรก คือ **ระยะไข่** รูปร่างคล้ายไข่ไก่ แต่มีขนาดเล็กกว่า (3.5x 6 เซนติเมตร) เปลือกผิวมีสีม่วงจางปนเทา มีรอยแตกกระจายทั่วไป ด้านบนจะเปิดออกเมื่อโตเต็มที่ โดยส่วนหมวกจะโผล่ขึ้นมาก่อนเป็นอันดับแรก พร้อมก้านกระโปรง และ volva และมีส่วนของราก สำหรับยึดติดกับผิวดิน **หมวกดอก** : รูปร่างคล้ายหมวกขนาดเล็ก ขนาด 2-3 เซนติเมตร ด้านนอกมีลักษณะคล้ายรวงผึ้งมีสีเขียวเข้ม เป็นเมือกเหนียว **ก้านดอก**: มีสีขาว รูปร่างทรงกระบอก ผิวก้านกลวงคล้ายฟองน้ำ บริเวณโคนจะหนากว่าส่วนบน ความยาว 13-15 เซนติเมตร ส่วนก้านดอกนี้จะเป็นหลักสำหรับนำมารับประทาน **กระโปรง** : มีความยาว 13 - 14 เซนติเมตร มีสีขาว ประกอบด้วยรูเล็ก สานกันเป็นตาข่ายบางคล้ายฟองน้ำ ลักษณะเช่นเดียวกับก้านดอก **volva** : ส่วนนี้ทำหน้าที่รองรับก้านดอกและห่อหุ้มดอกเห็ดเมื่อยังอ่อน (ระยะไข่) นั่นคือส่วนผิวเปลือกนั่นเอง

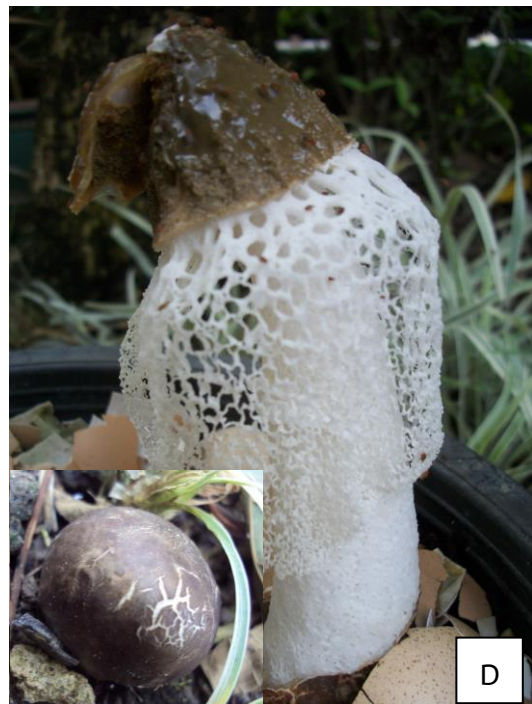
4. DOA DIC 004 (รูปที่ 1D) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dictyophora indusiata* (Vent. Ex Pers.)
ชื่อสามัญ เห็ดร่างแหกระโปรงยาวสีขาว, เห็ดตางแห, เห็ดเยื่อไผ่
วัสดุที่ขึ้น บนพื้นดินบริเวณโคนต้นแคแสดในช่วงฤดูฝน

แหล่งที่พบ (วัน/เดือน/ปี) วังเวียนพระราม 5 จ. กรุงเทพมหานคร (18 พ.ค. 2554)

การใช้ประโยชน์/โทษ รับประทานได้

ลักษณะทางสัณฐานวิทยา ระยะ รูปร่างคล้ายไข่ไก่ มีขนาด 2.0x2.5 เซนติเมตร เปลือกผิวมีสีเทา มีรอยแตก
กระจายทั่วไป และมีส่วนของราก สำหรับยึดติดกับผิวดิน **หมวกดอก** : รูปร่างคล้ายหมวกขนาดเล็ก ขนาด
ประมาณ 2.0 **ก้านดอก** : มีสีขาว รูปร่างทรงกระบอก ผิวก้านกลวงคล้ายฟองน้ำ บริเวณโคนจะหนากว่าส่วนบน
ก้านดอกเห็ดมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.0-3.0 เซนติเมตร ยาว 7-10 เซนติเมตร ส่วนก้านดอกนี้จะเป็นหลักสำหรับ
นำมารับประทาน **กระโปรง** : มีความยาว 13 - 14 เซนติเมตร มีสีขาว ประกอบด้วยรูเล็ก สานกันเป็นตาข่ายบาง
คล้ายฟองน้ำ ลักษณะเช่นเดียวกันกับก้านดอก **volva** : ส่วนนี้ทำหน้าที่รองรับก้านดอกและห่อหุ้มดอกเห็ดเมื่อยัง
อ่อน (ระยะไข่) นั่นคือส่วนผิวเปลือกนั้นเอเมื่อผ่าออกจะพบชั้นวุ้นหนาภายใน

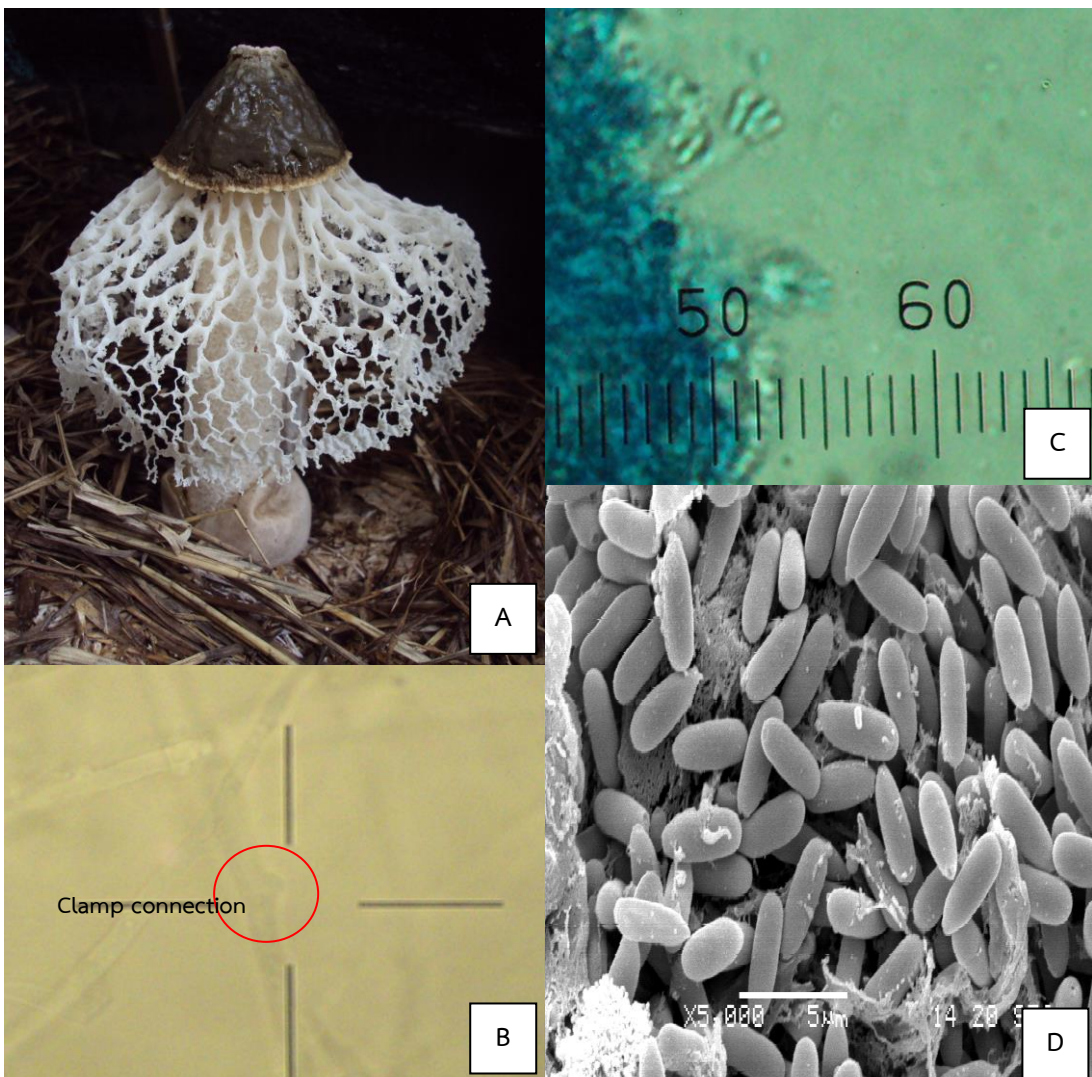

รูปที่ 1 เห็ดร่างแหสายพันธุ์ต่างๆ (*Dictyophora* spp.) ที่เก็บรวบรวมได้ในภาคกลางของประเทศไทย A) DOA DIC 001: *Dictyophora duplicata* B) DOA DIC 002 : *Dictyophora duplicata* C) DOA DIC 003 : *Dictyophora indusiata* D) DOA DIC 004 : *Dictyophora indusiata*

2. การศึกษาลักษณะทางจุลทรรศน์วิทยาของเห็ดร่างแห (*Dictyophora* spp.)

Basidiospore มีขนาด $3.0 - 4.5 \times 1.7 - 2.7$ ไมครอน รูปร่างรี เรียวยาว คล้ายเมล็ดข้าวสาร ใส ไม่มีสี ผนังหนา ผิวเรียบ มี germ pore ตรงกลาง 1 รู (รูปที่ 2D) **Basidia** มีขนาด $12.5 - 15.0 \times 3.0 - 4.0$ ไมครอน ลักษณะคล้ายกระบอง มี 4 sterigma ไม่มี basal clamp (รูปที่ 2C) **Mycelia** เส้นใยของเห็ดร่างแห บนอาหาร PDA เส้นใยมีสีขาว มีความหนาแน่นดีมาก โดยเจริญแผ่ออกตามผิวหน้าอาหาร เมื่อนำมาศึกษาภายใต้กล้องจุลทรรศน์พบว่า เส้นใย ใส ไม่มีสี (hyaline) เป็นท่อยาวมีการแตกแขนง เกิดข้อยึดระหว่างเซลล์ (clamp connection) บริเวณผนังกั้นเซลล์ (septa) (รูปที่ 2B)

รูปที่ 2 Fruiting body and microscopic feature of *Dictyophora duplicata* A) Mature fruiting body B) Mycelium with clamp connection C) basidia with basidiospore (40x) D) basidiospore (5000x)

3. ศึกษาลักษณะทางสรีรวิทยาของร่างแห

3.1 การเจริญของเส้นใยเห็ดสร้างแถบอาหารวุ้น 6 ชนิด

ผลการศึกษาการเจริญของเส้นใยเห็ดสร้างแหทั้ง 4 สายพันธุ์ คือ DOA Dic 001, DOA Dic 002, DOA Dic 003 และ DOA Dic 004 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด พบว่าเส้นใยเห็ดสร้างแหมีการเจริญที่ช้ามาก เมื่อเทียบกับการเจริญของเส้นใยเห็ดอื่นๆ โดยในสายพันธุ์ DOA Dic 001, DOA Dic 002, DOA และ DOA Dic 004 เชื้อเห็ดเจริญได้ดีที่สุดบนอาหารวุ้น PDA รองลงมาคือ PDPYA GPA MEA PGPA และ CMA ตามลำดับ (ตารางที่ 1 และ ภาพที่ 3) หลังปลูกเชื้อนาน 15 วัน บ่มเลี้ยงที่อุณหภูมิห้อง (25 - 27°C) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ Yang และ Jong, 1986 ได้ศึกษาการเจริญของเส้นใยเห็ดสร้างแหในอาหารวุ้น PDA พบว่า เส้นใยเห็ดสร้างแหสามารถเจริญได้เพียง 20 มม. หลังบ่มเลี้ยงนาน 2 สัปดาห์บ่มเลี้ยงที่ 24°C ส่วนสายพันธุ์ Dic 003 จะเจริญเติบโตช้าที่สุดในทุกอาหาร ซึ่งอาจเกิดจากสูตรอาหารที่ยังไม่เหมาะสม ต้องเพิ่มสูตรอาหารอื่นๆ อีกเพื่อหาอาหารที่เหมาะสมต่อการเจริญของเส้นใยในสายพันธุ์นี้ต่อไป

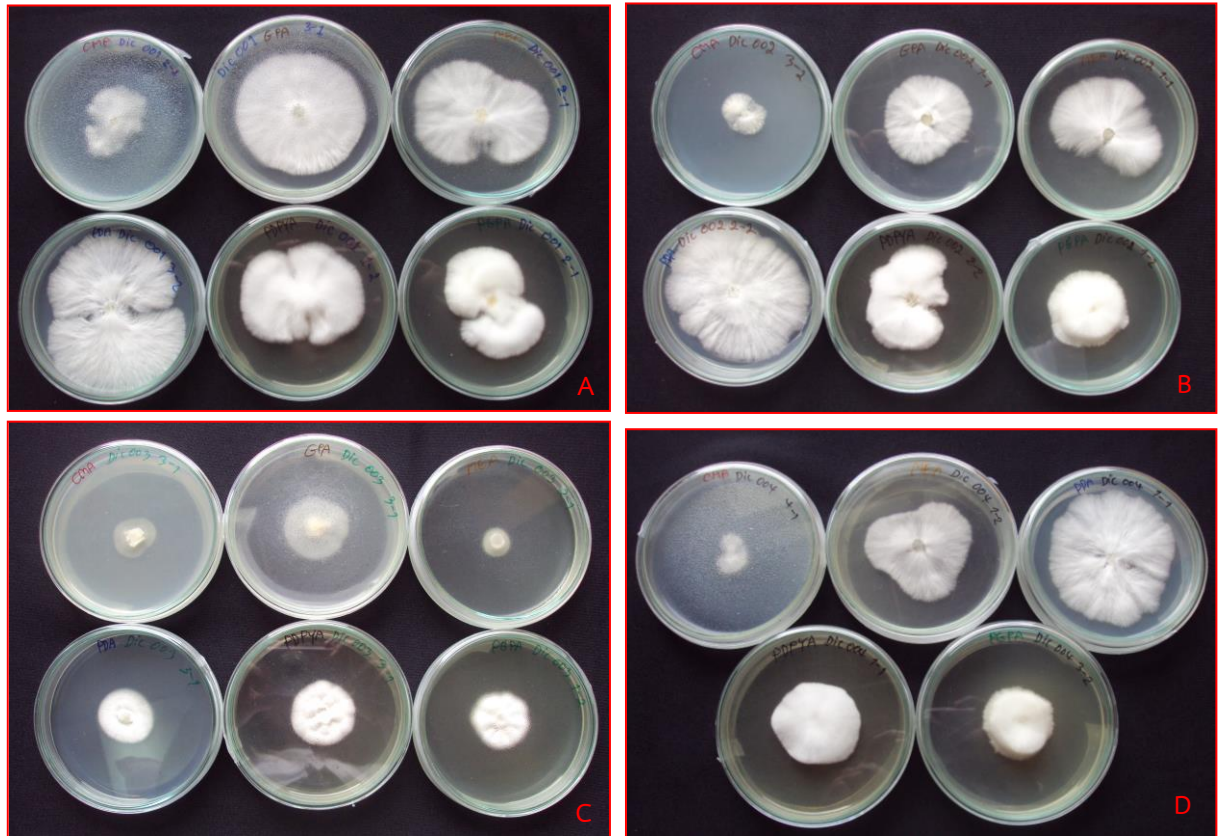
ตารางที่ 1 การเจริญของเส้นใยเห็ดสร้างแถบอาหารวุ้น 6 ชนิด บ่มเชื้อที่อุณหภูมิห้อง (25-28°C) เป็นเวลา 15 วัน

อาหาร	DOA Dic 001		DOA Dic 002		DOA Dic 003		DOA Dic 004	
	ความกว้างโคโลนี ¹ (mm.)	ความหนาแน่น ของเส้นใย ²	ความกว้างโคโลนี ¹ (mm.)	ความหนาแน่น ของเส้นใย ²	ความกว้างโคโลนี ¹ (mm.)	ความหนาแน่น ของเส้นใย ²	ความกว้างโคโลนี ¹ (mm.)	ความหนาแน่น ของเส้นใย ²
CMA	47.0 e	+	25.75 e	+	24.25 c	+	20.5 e	+
GPA	73.0 b	++	50.5 c	++	30.75 b	++	0 f	-
MEA	57.0 cd	++	57.5 bc	++	16.75 d	++	59.75 b	++
PDA	87.75 a	++	83.5 a	++	31.5 b	++	77.25 a	++
PDPYA	63.75 c	+++	64.25 b	+++	36.0 a	++	48.5 c	+++
PGPA	54.75 d	+++	46.5 d	+++	32.5 ab	++	32.5 d	+++
CV (%)	7.58		9.51		8.24		12.50	

1) อักษรที่เหมือนกันในแนวตั้งไม่มีความแตกต่างทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ด้วยวิธี DMRT

2) +++ เส้นใยเจริญหนาแน่นดี ++ เส้นใยเจริญหนาแน่นปานกลาง + เส้นใยเจริญหนาแน่นน้อย

ภาพที่ 3 การเจริญของเส้นใยเห็ดร่าแห A : DOA Dic 001, B : DOA Dic 002, C : DOA Dic 003, D : DOA Dic 004 บนอาหารวุ้น 6 ชนิด หลังปลุกเชื้อ 15 วัน

4. ศึกษาการเจริญของเส้นใยและการผลิตเชื้อขยาย (spawn)

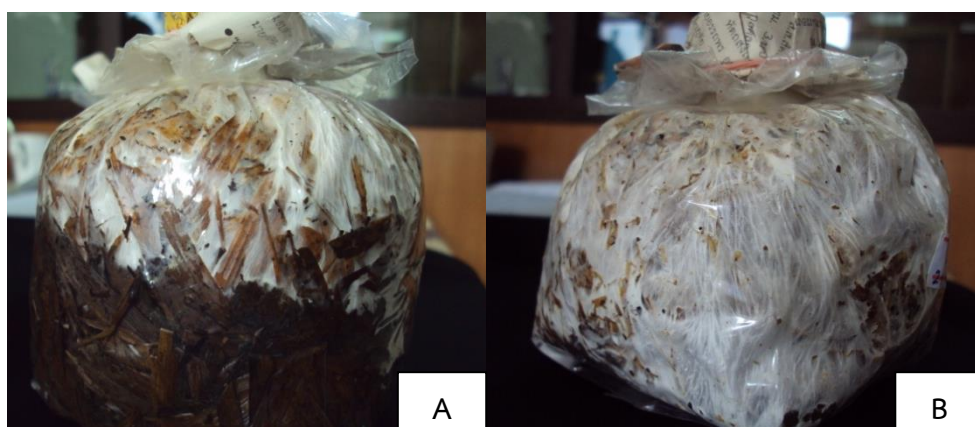
ผลการศึกษาการเจริญของเส้นใยเห็ดร่าแห ในการผลิตเชื้อขยายต่างกัน 5 สูตร พบว่าเชื้อเห็ดร่าแหเจริญได้ดีที่สุดบนอาหาร สูตรที่ 5 โดยเชื้อเห็ดเจริญเต็มอาหารหลังปลุกเชื้อ 35 วัน (ตารางที่ 2, รูปที่ 4AB) รองลงมาคือสูตรอาหารที่ 4 เชื้อเห็ดร่าแหสามารถเจริญเต็มถุงในที่อายุ 55 ส่วนสูตรอาหารที่ 1, 2 และ 3 เชื้อเห็ดร่าแหไม่สามารถเจริญได้ ซึ่งจากการศึกษาของ Hu *et al*, 1986 ได้เตรียมเชื้อขยายโดยใช้วิธีการปลุกเชื้อลงในเนื้อไม้ที่หั่นเป็นชิ้นขนาด 1 ซม. เมื่อเส้นใยเดินเต็มชิ้นไม้ ก็นำมาใช้เป็นเชื้อขยายต่อไป การผลิตเชื้อขยายของเห็ดร่าแหจำเป็นต้องใช้ความชำนาญ เนื่องจากเชื้อเห็ดชนิดนี้มีการเจริญที่ช้ามาก ง่ายต่อการปนเปื้อนเมื่อมีการบ่มเลี้ยงเป็นเวลานาน และการผลิตเชื้อขยายนี้ไม่สามารถใช้เมล็ดข้าวฟ่างในการเตรียมเชื้อขยายได้เหมือนกับเห็ดอื่นๆ เช่น เห็ดนางรม เห็ดนางฟ้า เห็ดหอม ฯลฯ เป็นต้น

ตารางที่ 2 แสดงการเจริญของเส้นใยในเชื้อขยายเห็ดร่างแหสายพันธุ์ DOA Dic 1 ในสูตรอาหารต่างกัน

สูตรอาหาร	การเจริญของเส้นใย (วัน)	ความหนาแน่นของ เส้นใย
1. ข้าวฟ่าง100%	-	-
2. ข้าวฟ่าง 94% + น้ำตาล 4% + เปปโตน 2%	-	-
3. ชี้อ้อยไม้ไผ่ 91% + รำ 5% + ยิปซั่ม 2% + น้ำตาล 2%	-	-
4. ชี้อ้อยไม้ยางพารา 60% + ใบไม้ 35% + รำ 5%	55 b	+++
5. ชี้อ้อย 60% + ใบไม้ 34% + ดิกลีอ 2% + รำ 2% + น้ำตาล 2%	35 a	+++
c.v. (%)	2.37	

1) อักษรที่เหมือนกันในแนวตั้งไม่มีความแตกต่างทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ด้วยวิธี DMRT

2) +++ เส้นใยเจริญหนาแน่นดี ++ เส้นใยเจริญหนาแน่นปานกลาง + เส้นใยเจริญหนาแน่นน้อย

รูปที่ 4 A: เส้นใยเห็ดร่างแหในเชื้อขยายสูตรที่ 5 หลังบ่มเลี้ยงได้ 20 วัน

B: เส้นใยเห็ดร่างแหในเชื้อขยายสูตรที่ 5 หลังบ่มเลี้ยงได้ 35 วัน

5. ศึกษาการเจริญของเส้นใยและการเกิดดอกบนวัสดุเพาะในตะกร้าพลาสติกของเห็ดสร้างแหสายพันธุ์ DOA Dic 1

ผลการศึกษาการเกิดดอกบนวัสดุเพาะ ซึ่งมีผสมดังต่อไปนี้ ฟางข้าว + ใบไม้+รำ+ยูเรีย+แอมโมเนียมซัลเฟต+ยิปซั่ม ทำการหมักนาน 7 วัน กลับกองทุก ๆ 3 วัน (รูปที่ 5A) จากนั้นนำบรรจุใส่ตะกร้า นำไปนึ่งฆ่าเชื้อที่ 60 °C นาน 4 ชม. จากนั้นทำการโรยเชื้อขยาย นำไปบ่มเลี้ยงในโรงเรือน พบว่า เส้นใยเห็ดสร้างแหสามารถเจริญเติบโตได้ดีคือเจริญคลุมวัสดุเพาะเต็มผิวหน้าหลังจากปลูกเชื้อได้ 25 วัน จากนั้นทำการคลุมดิน (casing) ด้วยดินขุยไผ่ผสมปูนขาวที่นึ่งฆ่าเชื้อเรียบร้อยแล้ว หนา 2 ซม. (รูปที่ 5D)

รูปที่ 5 A : การหมักวัสดุเพาะเห็ดสร้างแห B: บรรจุวัสดุหมักในตะกร้าพร้อมนึ่งฆ่าเชื้อ

C : เส้นใยเห็ดสร้างแหเจริญคลุมวัสดุเพาะหลังหว่านเชื้อนาน 25 วัน

D : กลบผิวหน้าด้วยดินขุยไผ่ผสมปูนขาว นาน 35 วัน

พบว่าจากนั้น 35 วัน เชื้อเห็ดร่างแหสามารถเจริญคลุมผิวหน้าดินได้ ทำการให้น้ำเช้า เย็น เป็นเวลา 45 วัน เห็ดเริ่มสร้างตุ่มดอก เจริญระยะไข่ เป็นเวลา 31 วัน ก็สามารถเก็บผลผลิตได้ ซึ่งผลผลิตเฉลี่ยที่ได้คือ 28.99 กรัม/ดอก สามารถนำดอกสดมาปรุงอาหารได้ดังรูปที่ 6 A,B,C,D,E

รูปที่ 6 A: เห็ดร่างแหในระยะไข่ อายุ 20 วัน

B: เห็ดร่างแหในระยะไข่ อายุ 30 วัน

C: เห็ดร่างแหสมบูรณ์ อายุ 31 วัน

D: เห็ดร่างแหหรือเหื่อไผ่ที่พร้อมปรุงอาหาร

สรุปผลการทดลองและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา รวบรวมและเก็บตัวอย่างสายพันธุ์เห็ดร่างแห่ ที่บริโภคได้จากธรรมชาติในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย รวบรวมเห็ดร่างแห่ไว้ได้ดังนี้ สายพันธุ์ DOA DIC 001: *Dictyophora duplicata* (อ.บางพระ จ.ชลบุรี) DOA DIC 002: *D. duplicata* (อาคารปฏิบัติการสำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ กรมวิชาการเกษตร จ.กรุงเทพฯ) DOA DIC 003: *D. indusiata* (สายพันธุ์การค้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีน) และ สายพันธุ์ DOA DIC 004: *D. duplicata* (วงเวียนพระราม 5 จ.กรุงเทพฯ) ตามลำดับ

ผลการเจริญของเส้นใยเจริญได้ดีที่สุดบนอาหารร่วน GPA รองลงมาได้แก่ PDPYA, PDA, MEA และ CMA ตามลำดับ และผลศึกษาการผลิตเชื้อขยาย (spawn) ในอาหาร 5 สูตร พบว่า เชื้อเห็ดร่างแห่เจริญดีที่สุดในอาหาร สูตรที่ 5 (ข้า้ฝ้าย+ใบไม้+ดีเกลือ+รำ+น้ำตาล) รองลงมาเป็นสูตรที่ 4 (ข้า้ฝ้าย+รำ+ใบไม้) โดยเจริญเต็มถุประมาณ 500 กรัมต่อถุ ภายใน 20 วัน และ 35 วัน ตามลำดับ แต่เส้นใยไม่เจริญในอาหารสูตรที่ 1 (ข้า้วฟาง) สูตรที่ 2 (ข้า้เลื่อยไม้+รำ+ยิปซั่ม+น้ำตาล) และ สูตรที่ 3 (ข้า้วฟาง+น้ำตาล+เปปโตน)

ผลศึกษาการเพาะบนวัสดุเพาะ(ฟางข้า้ว + ใบไม้+รำ+ยูเรีย+แอมโมเนียมซัลเฟต+ยิปซั่ม+ปูนขาว อัตราส่วน 7 : 2 : 0.5 : 0.1 : 0.1 : 0.2 : 0.1) ที่ผ่านการพลาสเจอไรซ์ โดยเพาะในระบบตะกร้าพลาสติก ปริมาณ 2.5 กิโลกรัมต่อตะกร้า พบว่า เส้นใยเห็ดเจริญเต็มผิวหน้าวัสดุเพาะภายใน 25 วัน และหลังจากคลุมผิวหน้าเชื้อเห็ด (spawn) ด้วยดินขุยไผ่ เห็ดเริ่มสร้างตุ่มดอก ระยะไข่เป็นเวลา 31 วันและเก็บผลผลิตได้ภายใน 45วัน เห็ดที่ได้มีลักษณะดอกสมบูรณ์สวยงามตามการผลิตในต่างประเทศ ผลผลิตเฉลี่ย 28.99 กรัม/ดอก การทดลองจะได้ดำเนินการสู่เชิงพาณิชย์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นิรนาม. 2551. เห็ดไผ่คือเห็ดอาหารสมุนไพร. บทความมติชนสุดสัปดาห์
- จิราวรรณ หาญวัฒนกุล. 2549. เห็ดร่างแหหรือเห็ดเหี่ยวไผ่. สำนักบริหารและรับรองห้องปฏิบัติการ
กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
- Chang, S. T. and Miles, G.P. 2004. Dictyophora – Formerly for the few. Mushroom
cultivation. 344 – 348.
- Hobbs Ch. 1995. Medicinal mushroom: An exploration of tradition, healing and culture.
Santa Cruz, Botanica Press. 251 p.
- Hu, N.C., Zou, F.L., Zhou, W., Chan, C.B., and Zhang, K.C. 1986. The technique of artificial
cultivation of Dictyophora, Edible Fungi of China, 3, 26-27
- Wasser, S. P. 2002. Medicinal mushroom as a source of antitumor and immunodulating
polysaccharide. Appl Microbiol Biotechnology (60) 258-274.
- Yang, Q.Y. and Jong, S.C. 1986. Artificial cultivation of the veiled lady mushroom,
Dictyophora indusiata, in Proc. Int. Symp. Scientific and Technical Aspects of
Cultivating Edible Fungi, Pennsylvania State University Park. 437 p.